

ÂŞIK SAİD'E AİT İKİ DESTANIN ÂŞIK EDEBİYATI-SÖZLÜ TARİH İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ



EXAMINING TWO OF ÂŞIK SAİD'S EPICS WITHIN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MINSTREL LITERATURE AND ORAL HISTORY

Özlem ÖZDEMİR*

ÖZ: Sözlü tarih çalışmaları, tarihî süreçte gerçekleşen bir olaya tanık olanların düşünce ve sözlerinin ortaya konulmasıyla, söz konusu olayın, klasik tarih yazıcılarının dışında farklı bir gözle yeniden değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Sözlü tarih, temelde tarih yazımında kullanılan bir yaklaşımdır. Ancak bu yaklaşımın alan yazımında yalnızca tarih bilimi tarafından değil, sosyal bilimlerin sosyoloji, eğitim, edebiyat, sinema gibi pek çok bilim dalı tarafından uygulandığı bilinir. Bu yönüyle değişik disiplinleri bir odakta buluşturarak yeni bakış açılarının da tarih yazımına dahil olmasına katkıda bulunur. Dolayısıyla sözlü tarih yaklaşımı özellikle sosyal bilimler alanında son yıllarda ivme kazanan disiplinler arası çalışmaların gelişmesine destek olmaktadır. Sözlü tarih çalışmalarının uygulama alanlarından biri de âşık edebiyatıdır. Âşıklar, sanat yönü güçlü olan kimseler olmalarının yanında yaşadıkları dönemin toplumsal olaylarının sözcüsü olma niteliğini de taşır. Bu çalışmada da gerek yaşadığı dönemde gerekse sonrasında çevresindeki Muharrem Ertaş, Neşet Ertaş, Hacı Taşan gibi halk şairlerine ilham veren Kırşehirli Âşık Said'in destan türündeki eserleri, sözlü tarih yönteminden yararlanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada âşığın 1876 Karadağ Savaşı hakkında söylediği iki ayrı destan üzerinde durulmuştur. Söz konusu destanların sözlü tarih yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmesiyle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan ve Türk halkının zihninde derin izler bırakan savaşın milletçe algılanış şeklini ortaya koymak amaçlanmıştır. Böylece söz konusu olayı resmi tarih kayıtlarının dışında farklı bir bakış açısıyla değerlendirmek de mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sözlü Tarih, Âşık Edebiyatı, Âşık Tarzı Destan, Âşık Said, İlhamî

ABSTRACT: Oral history studies offer the chance to re-examine the event in question from a different angle than the classical history writers by giving the opinions and statements of individuals who witnessed an event that occurred during the historical process. In essence, oral history is a historiography method. However, it is well recognised that this method is used in many social sciences, including sociology, education, literature, and film, in addition to history. In this way, it helps historiography to incorporate new viewpoints by uniting disparate fields around a common objective. As a result, the oral history method encourages the growth of multidisciplinary research, which has accelerated recently, particularly in the social sciences. Minstrel (Âşık) literature is one of the fields in which oral history studies are applied. Not only do minstrels possess a strong artistic aspect, but they also have the ability to represent the social events of the time they lived in. In this study, the oral history technique

* Öğr. Gör. Dr.-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörlük Ortak Dersler Bölümü/Ankara-drozlemezdmr@gmail.com (Orcid: 0000-0002-0617-9799)

was used to examine the epic works of Âşık Said from Kırşehir, who influenced the folk poets such as Muharrem Ertaş, Neşet Ertaş, Hacı Taşan, around him both during and after his lifetime. Two distinct epics that the Âşık Said recounted about the Montenegro War of 1876 were the subject of the study. By analysing these epics using the framework of oral history it was intended to uncover how the people perceived the war that occurred during the last period of the Ottoman Empire and left a lasting impression on the Turkish people. Thus, it will be possible to evaluate the event in question from a different perspective outside of official historical records.

Keywords: Oral History, Minstrel Literature, Minstrel Style Epic, Âşık Said, İlhamî

Giriş

Sözlü kültür, yüzyıllar boyunca farklı mecralarda günümüze kadar aktarılmıştır. Bu mecraların biri de halk içinden çıkan ve halkın duygu ve düşüncelerini ortaya koyan âşıkların meydana getirdiği âşık edebiyatıdır. Âşıklık geleneği, temelde edebî ve kültürel yönleriyle öne çıkan kimseler tarafından geliştirilmiştir.¹ Ancak âşıklık geleneğinin kültürel işlevlerinin yanında toplumsal anlamda bir takım yan işlevleri de vardır. Âşık edebiyatı alanında çalıp söyleyen ve duygularını sanatlı şekilde dile getirme yanında habercilik ve bilgilendirme özelliğine de sahip olan sanatçılar, bazı eserlerinde kendi iç dünyalarını ve duygularını ele alırken bazı şiirlerinde ise içinde yaşadıkları toplumun sorunlarını, olumlu-olumsuz yönlerini dizelere döker. Özellikle âşık tarzı destan türündeki eserleriyle siyasi ve toplumsal olayları aktarırlar. Bu anlamda âşıklar, kendi çağlarının hem şahidi hem de sözcüsü olmuşlardır. Âşık tarzı şiir geleneği içinde söylenen eserler, yirminci yüzyıldan itibaren disiplinler arası bir yöntem olarak gelişen sözlü tarih yöntemiyle incelendiğinde toplumsal tarih araştırmalarına kaynaklık edebilir. Çünkü âşıkların dillendirdiği şiirler, halk edebiyatının kaynaklarından olduğu gibi tarih, sosyoloji, müzik gibi çeşitli bilim alanlarına da kaynaklık edecek içerikler barındırmaktadır.

Türk tarihinde savaşlar her dönemde ozanların/âşıkların işlediği bir konu olmuştur. Âşıklar millet üzerinde ağır etkileri olan savaşlara duyarsız kalmamıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki savaşlar Türk edebiyatının her alanında işlenmiştir. Özellikle gerekçeleri ve sonuçlarıyla bir bütün olarak değerlendirilebilecek 93 Harbi ve 1876 Karadağ Savaşı Türk edebiyatında en çok işlenen savaşlardandır (Aydemir, 2020; Uçak, 1997: 483-598). Bu savaşlar edebiyatın her alanında olduğu gibi âşık edebiyatı alanında da konu edilmiştir. Bu çalışmada sözlü tarih ve metin incelemesi yöntemleriyle Kırşehir yöresi âşıklık geleneği içerisinde önemli bir yeri olan Âşık Said'in iki

¹ Âşıklık geleneğinin temel amacı, anlatı geleneklerinin tümünde olduğu gibi, anlatma ve dile getirme arzusunun gerçekleştirilmesidir. Bu sebeple, âşık tarzı şiir geleneği ile ilgili çözümlenelerde geleneğin iletisinin her zaman ilk olarak haberleşme-enformasyon ile ilgili olduğu düşünülmemelidir; geleneğin esasında edebî ve kültürel amaçlar taşıdığı unutulmamalıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. (İlhan, 2022).

destanından hareketle Osmanlı-Sırp-Karadağ ve Rus ilişkileri üzerinde durulmuştur. Bu amaçla ilk olarak sözlü tarih yönteminin tanımı, içeriği, tarihî süreçteki gelişimi ve âşık edebiyatı alanıyla ilişkisi ele alınmıştır. Ardından Âşık Said'in hayatı ile sanatçı kimliği hakkında bilgi verilmiş ve Ek-1 ve Ek-2'de verilen iki destanı değerlendirilmiştir. Âşık Said, sanatı ve icrasıyla bir ekol oluşturarak Orta Anadolu halk şiirini ve müziğini yönlendirmiş ve özellikle Kırşehir yöresi abdal geleneği üzerinde etkisi olan bir âşıktır. Ancak alan yazında Âşık Said hakkında yapılan çalışma sayısı oldukça azdır. Bu sebeple bu makalenin Âşık Said hakkında akademik çevreye katkısı olması beklenmektedir.

1. Sözlü Tarih Kavramı ve Âşıklık Geleneği

Tarih araştırmaları temelde iki ana koldan ilerler. Bunlardan ilki, yazılı resmî belgelerin araştırılmasıyla elde edilen bilgilere dayanır. İkincisi ise tarihî süreçte yaşanan olaylara tanıklık eden kimselerin tanıklıklarıyla söz konusu olayları yorumlamaları sonucu elde edilir. Tarih araştırmalarında geçmişi yalnızca yazılı kaynaklarda aramak, yazılı belgeleri okuyup aktarmak tarihi tam manasıyla anlamaya yetmeyecektir. Böyle bir yöntem, tarihi yalnızca hazır çizilmiş bir çerçeveden izlemek sonucunu doğurur. Tarihe şahitlik eden kimselerin yazılı kaynaklara aktarılmayan görüş ve bilgileri, tarihî olayların yansımalarını farklı açılardan görmeyi sağlar.

Sözlü tarih yöntemi temelde, tarihî süreç içerisinde gerçekleşen bir olaya ait kişisel tanıklıkların ortaya konulması ve değerlendirilmesiyle bu olayın klasik tarih yazımının genel kabullerinden öte, farklı bakış açılarıyla gözler önüne serilmesini ifade etmektedir. Bu çalışmalar, odaklandığı konuyla ilgili resmi kaynaklarda bulunmayan ve ancak o döneme şahit olanların hâkim olabileceği bilgileri içermektedir. Bu araştırmalar tarihteki olayların yazılı belgelerdeki aktarımından ziyade halk ve bireylerdeki farklı yansımalarını da ortaya koyabilir. Böylece hem resmi tarih belgelerinin hem de sözlü tarih araştırmaları sonucu elde edilecek birikimlerin sentezlenip analiz edilmesiyle, yalnızca resmi kayıtların ortaya konulmasıyla elde edilen bilgilere nazaran daha bütüncül bir bakış açısı sağlanmış olacaktır. Böyle bir araştırma yöntemiyle tarihteki olaylar, yazılı tarihin soğuk duvarları arasından sıyrılacak, olayların daha az bilinen ve insani yönü ortaya çıkacaktır (Özkaya Duman, 2017: 18-19). Ayrıca sözlü tarih araştırmalarıyla tarihin saklı kalmış noktaları ortaya çıkarılacak ve yazılı belgelerin de bir anlamda sağlaması yapılacaktır (Öztaş ve Özbaş, 2021: 165).

Sözlü kültür araştırmacılarının bir kısmı sözlü tarihin sözlü kültür ortamı içerisinde oluşup geliştiği fikrine dayanarak sözlü tarihi bu alana dahil eder (Ersoy, 2009: 23-24; Üçüncü, 2004: 2, Yıldırım, 1998: 89). Sözlü tarih araştırmalarını kuramsal bakımdan inceleyen Thompson, sözlü tarih kavramının araştırmacılar tarafından yeni kullanılmaya başlanan bir kavram olmasına rağmen pratikte bu yöntemin tarih kadar

eski olduğunu bildirir. Çünkü varolan ilk tarih türü sözlü tarihtir. Hatta yazı öncesi döneme kadar bilinen tarihin tümü sözlü tarihten ibarettir (1999: 19-20). Yıldırım da Thompson'un düşüncesine paralel olarak, tarih araştırmalarının, olayların tanıklarının anlattıkları ve sözlü kültür ürünlerine dönüştürdükleri ile başladığını bildirir. Tarihçi, bu anlatılar içinden kendisinin doğru olarak düşündüğünü seçip düzenleyerek aktarır (1998: 89). Bu anlamda sözlü tarihi başlı başına bir disiplin olarak ancak 20. yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Bundan önceki dönemlerde tarih yazımında her aşamada sözlü kaynaklara başvurulmuştur. Ancak teorik ve kavramsal olarak bir disiplin haline ancak 20. yüzyılda gelmiştir (Gezer, 2023a: 23, Küpüç, 2014:20). Türkiye'de ise 1980 sonrası sözlü anlatıma bağlı olarak üretilen yazılı ve görsel ürünlerdeki artış, diğer bir deyimle "söz patlaması", sözlü tarih kavramının Türk araştırmacıların gündemine girmesinde etkindir (Öztürkmen, 2002: 118).

Dere ve Dinç, konuyla ilgili çalışan araştırmacıların bir kısmının, sözlü tarih araştırmalarının resmi kaynaklar ve devlet otoritesi tarafından kayıtlara geçirilen olay ve bilgilerden öte, yazılı belgelerde çok da görünür olmayan kadınlar, işçiler gibi grupların bilgi ve deneyimlerini aktardığı için önemli olduğunu düşündüğünü bildirir (2020). Ancak bu yaklaşım, sözlü tarih araştırmalarının önemini ve alan genişliğini kısıtlayacaktır. Çünkü Gezer'in ifadesiyle, "sözlü tarihin gücün ve otoritenin baskılarından uzak olması, sadece marjinalleşmiş kişilerin hayat hikayelerinin kaleme alınacağı anlamına gelmez. Dahası [bu düşünce] bir disiplin olarak sözlü tarihe de haksızlıktır" (2023a: 959). Ayrıca, bu çalışmanın ilerleyen noktalarında değinileceği üzere, pek çok sözlü tarih araştırmacısı sözlü tarihe ait ilk verinin aslında tarihteki ilk olayın meydana geldiği ve dillendirildiği anda oluştuğunu düşünür. Yani yazılı kaynaklar da ilk olarak sözlü kültür ortamında oluşturulan bilgilere dayanmaktadır. Dolayısıyla sözlü tarih konusunda böyle bir kısıtlama yapmak da doğru olmayacaktır.

Sözlü tarih araştırmaları, genellikle konuya veya olaya tanıklık eden kaynak kişilerle canlı ve bire bir görüşme yoluyla elde edilen verilerin kayıt altına alınması ve bunların incelenmesiyle gerçekleştirilir (Dursun ve Aydın, 2022:3). Ancak, sözlü tarihin kaynaklarının neler olduğuna dair kabuller sorgulandığında bu verilerin, dönemin şahitlerinden birebir görüşme yoluyla alınacağı gibi, bu kişilerin daha önce kayda geçirdikleri sözlerinden, söyledikleri şiirlerden ve başka türdeki eserlerden de elde edilebileceği anlaşılacaktır. Çünkü bu tür eserler, konuyu bizzat yaşayan ya da bilen kişilerden aracısız olarak günümüze kadar iletilmektedir. Baykara, sözlü haberlerin yazılı haberlere göre neden daha az değerlendirildiğini sorgularken yazılı tarihin sözlü tarih olmadan incelenemeyeceğini öne sürer. Hatta, yazıya aktarılmış sözlü haber ve bilgilerin pek çoğunun yüzyıllar boyunca nesiller arasında sözlü olarak aktarıldığını, sonradan yazıya geçirildiğini söyler. Bu çerçeveden bakıldığında yazılmış olsalar dahi sözlü ürünler

sözlü tarih kapsamında incelenebilir (1996: 52). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, bu çalışmanın konusu olan âşık edebiyatı ürünleri de aynı mantıkla ele alınmalıdır. Bu ürünler önce sözlü olarak ortaya konulmuş, zamanla yazılı ortama aktarılmıştır. Ancak âşık edebiyatı ürünlerinin yazılı ortama aktarılmış olmaları, onların ilk olarak sözlü ortamda yaratıldığı ve birer sözlü tarih kaynağı olduğu gerçeğini değiştirmez.

Sözlü tarih araştırmaları, tarihî gelişimi boyunca özellikle tarih araştırmacılarından, tanıklığa dayalı bilginin sonuçlarının objektifliği konusunda bazı eleştiriler almıştır (Şahin, 2004: 12). Tarih başta olmak üzere sosyal bilimlerin diğer dallarında araştırmacılar, kimi zaman sözlü tarihi bilimsel araştırmaları sekteye uğratabilecek bir yaklaşım olarak görebilmektedir. Portelli, sözlü tarih verilerinin yazılı tarih çalışmalarının alanına girdiğinde tamamen onun yerini alacağı ve oluşan boşluğu yeterince sağlam şekilde dolduramayacağı düşüncesinin yaygın olduğunu dile getirir. Ancak hemen ardından sözlü tarih araştırmalarında meydana gelen en büyük problemin, sözlü tarih verilerinin doğru olup olmadığı, bu kaynaklara inanılıp inanılamayacağı sorusunun cevabını arar. Ona göre sözlü tarihin asıl iletisi, olan şeylerden ziyade olan şeylerin kişiler ve toplum üzerinde yarattığı etki ve anlamlarda aranmalıdır (2009: 279-283). Dolayısıyla sözlü tarih verilerinin olayın tanıklarının sembolleştirmesi ve zihnindeki yansımalar çerçevesinden değerlendirilerek meydana geldiğinin, sözlü tarih kaynaklarının taraflı değerlendirme yapabileceğinin unutulmaması gerekir. Ancak bu taraflılık, bilinen yazılı tarihin verilerini tamamıyla desteklemese dahi, olayın yarattığı duygusal ve düşünsel gerçekliği ortaya koyacaktır. Dolayısıyla sözlü tarih, klasik tarih yazımını destekleyen bir alternatif/yan kaynak olarak değerlendirilebilir.

Sözlü tarih araştırmalarına getirilen eleştiriler, yöntemin geçerliliği ve güvenilirliği konusunda tartışmalar meydana getirmiştir. Bu tartışmaların temel dayanaklarından biri, karşıt görüş bildiren araştırmacıların geçmişteki olayların tanıklarının, olayları en saf ve objektif haliyle aktarmasının mümkün olmadığını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Sözlü tarih araştırmalarında temel problem, araştırmada aktarılan olayların farklı kitleler tarafından farklı şekilde algılanması ve yorumlanmasından dolayı resmi tarih kaynakları ile sözlü tarih kayıtlarının farklılık göstermesidir. Durbilmez, edebî değeri yüksek olan eserlerde tarihî gerçekliklerin sınırlı olabileceğini, bu gerçekliklerin sanatçının hayal gücü ve yorumu sebebiyle doğru aktarılamayabileceğini düşünür. Ancak bu eserler dikkate alınmadan yapılacak değerlendirmelerin tarihî gerçeklere uygun olmayacağını da ekler (2022:484). Bu noktada, sözlü tarih araştırmalarından elde edilecek verilerin uygun bir metodoloji ile ele alınması ve olayların ortaya çıktığı bağlamın, dönemin düşünce yapısının sağlam şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir (Fidan, 2011: 140). Yazılı belgelerin güvenilirliği

konusundaki çekinceler sözlü kaynak için de geçerlidir. Ancak sözlü kaynakların verdiği bilgileri doğrulayacak imkanlar, yazılı belgelere göre daha fazladır (Metin, 2002: 298). Kısacası sözlü tarih verilerinin yazılı tarih belgelerindeki bilgileri doğrulama, eksik bilgileri tamamlama, yanlış bilgileri düzeltme işlevleri (Durbilmez, 2022:492) göz ardı edilmeden sözlü tarih araştırması yapılmalıdır.

Dil, toplumların millet bilincine ulaşmasında en temel rolü oynar. Milleti meydana getiren kültür unsurları çok büyük oranda dilin araç olarak kullanıldığı sözlü ortamda aktarılarak kalıcılık kazanır. Tarih sahnesinde meydana gelen olaylar, toplum üzerinde bazı etkiler bırakır. Bu izler zamanla toplumun ürettiği kültüre de yansır. Toplum içerisinde yetişen kimseler söz konusu tarihi olayları sanatlı bir üslupla dile getirir. Bu kişiler kimi zaman masal anlatan masal anaları, kimi zaman destan söyleyen destancılar, kimi zaman da hem kendi duygu ve düşüncelerini hem de toplumun gerçekliğini şiirle dillendiren ozanlar/âşıklar olmuşlardır. Danacıoğlu, tarihî olayların edebî ürünler içerisinde verilmesini “edebiyata yazılan tarih” (2012: 38) olarak tarif eder. Ancak yaşantıların aktarıldığı tek anlatı biçiminin yazılı anlatı olmadığını; şarkılar, şiirler, fıkra ve hikâyeler gibi sözlü folklor ürünleriyle de tarihe ışık tutacak bilgilerin aktarılabilceğini düşünür. Sözlü anlatı türlerinin canlı bir depolama aracı ve aktarma şekli olduğunu vurgular (2012: 46). Âşık edebiyatı da sözlü kültürün aktarıldığı, yaşatıldığı folklor mecralarındandır. Dolayısıyla âşık edebiyatı ürünleri, toplumda tarih ve millet bilincinin oluşmasına büyük bir paya sahiptir. Bu anlamda, âşık edebiyatı kapsamındaki eserlerden elde edilecek tarihî gerçeklikleri de yukarıda bahsedilen tarih araştırmalarının temel araştırma alanlarının ikinci kategorisinde konumlandırmak mümkündür. Çünkü âşıklar, yaşadıkları dönemin şahididir. Tarihî süreçte şahit oldukları olayları, “canlı tanık” sıfatıyla sanatlı bir şekilde dillendirmişlerdir.

Halk bilgisi ürünleri üretilip yaşatıldığı toplumda farklı işlevleri yerine getirir. Bu işlevler kısaca, eğlence, kültürün aktarımı ve ritüeller ile kurumların doğrulanması, eğitime, sosyal kontrol ve davranış örüntülerini sürdürme (Bascom, 2010) olarak sıralanabilir. Halk bilgisi ürünlerinin üreticisi, koruyucusu ve ileticisi konumundaki âşıklar da bu görevlerin tamamını yerine getirir. Onlar, söze döktükleriyle toplumu eğitir, eğlendirir ve sosyal kontrolü sağlar. Âşıkların gerçekleştirdiği işlevlerden biri de kültürün ve geleneğin yaşatılmasına katkıda bulunmaktır. Türk toplumunda âşıklar, toplumun ortak hafızasını yansıtma rolünü üstlenmiş, toplumun vicdanı olmuştur. Onlar toplumsal birikimi zihinlerinde tutarak tarihî ve kültürel birikimi sonraki kuşaklara iletmişlerdir. Arslan, âşıkların kendi anlam ve icra eylemi bağlamında toplumun varlığı konusunda geçmiş ile bugün ve gelecek arasında köprü görevi üstlendiğini düşünür (2015: 5).

İletişim ortamları çeşitli etkenlerle sözlü, yazılı ya da işitsel ortamlar olmak üzere değişiklik gösterse de anlatma ihtiyacı hiçbir zaman değişmez (Ersoy, 2009:21). Âşıkların ortaya koyduğu edebi ürünler de her çağda hem sözlü ortamda hem de yazılı ortamda ve/veya dijital ortamda aktarılmış ve bu şekilde koruma altına alınmıştır. Günümüzde her ne kadar görsel ve sosyal medya yoluyla kişilerarası aktarım sağlansa da sözlü kültür ürünleri, bu iletişim araçlarının henüz yaygınlaşmadığı ya da çok az yaygınlaştığı yakın geçmişe kadar halkın içinden çıkan ve söz söyleme yeteneği yüksek olan kişiler tarafından çağlar boyunca nakledilmiştir. Oring, geleneksel işlevselciliğin, sosyokültürel kalıpların bu kalıpların uygulayıcısı olanların baştaki bilinçli amaçlarından farklı ve bağımsız sonuçları olabileceğini bildirir (2014: 119). Onun bu önermesinden yola çıkarak, âşık edebiyatı bağlamında ortaya konulan ürünlerin, âşıkların hayatı kendi bakış açılarıyla dile getirme işlevinin yanında, belki de farkında olmadan, tarih araştırmalarına katkıda bulunma işlevini de yerine getirdiği gözden kaçırılmamalıdır.

2. Âşık Said Hakkında

Âşık Said'in hayatı ve sanatı hakkında bilgi vermeden önce onun yetiştiği çevrenin alt yapısını değerlendirmek gerekmektedir. Âşık Said, Kırşehir'e bağlı Toklumen Köyü'nde doğmuştur. Kırşehir, tarih boyunca burada dünyaya gelen veya yolu bir şekilde buradan geçen Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli, Âşık Paşa gibi gerek din ve tasavvuf gerekse dil ve edebiyat alanında önderlik rolü olan şahsiyetlere konaklık etmiştir. Türk kültürünün kilit taşlarından olan Bektaşilik ve Ahilik çok geniş coğrafyalara Kırşehir'den yayılmıştır. Ayrıca kendilerine has üslup ve tarzı olan Türkmen zümrelerden abdallar da Kırşehir'i kendilerine yurt olarak benimsemiştir. Söz konusu coğrafyadaki kültürün gelişmesine katkı sunan bu kişiler ve zümreler, Kırşehir yöresinin saz ve söz üstatlarını yetiştirmesinde zemin hazırlamıştır. Âşık Said de bu duygu ve düşünce dünyası içerisinde beslenerek yetişen bir halk şairidir.

Doğum tarihi ile ilgili olarak kimi araştırmacılar şairin hicri 1251/miladi 1835 yılında (Bulut, 1983: 48; URL-2; Obruk, 1983:11, Yöre, 2012: 571) kimileri ise 1851 yılında (Altınok, 2024a: 30) dünyaya geldiğini bildirir. Değirmencilikle uğraştıklarından dolayı ailesi "Değirmenciogulları" adıyla anılır. Köyde kısa bir eğitim aldıktan sonra, Kayseri'de okuyan ağabeyinin yanına gider ve burada iki buçuk- üç yıl kadar medresede okur. Bu sırada Develili Seyranî ile tanışır ve onun şiir okuduğu meclislerde bulunur. Bu karşılaşma, Said'in hayatında bir dönüm noktası niteliğindedir. Seyranî onun şairlik yeteneğini fark ederek bu yolda kendisini geliştirmesini bir şiirle öğütler². Bir süre sonra köyüne

² Âşık Seyranî'nin Âşık Said'e söylediği öğüt niteliğindeki şiir şöyledir:
"Dinle sözlerimi ey şab-ı emret
Kemale erilmez işlenmeyince

döner şair Kızılırmak üzerinde kayıkcılıkla uğraşır ve geçimini böyle sağlar. Üç kez evlenir ve yedisi erkek üçü kız olmak üzere on çocuk sahibi olur. Kızlarının sağlıklı yaşadığı ve evlendikleri bilinmektedir. Ancak oğulları henüz küçük yaşlarda ya hastalıktan ya da Kızılırmak'ta boğularak ölür. İkinci eşinden doğan oğlu Himmet ise I. Dünya Savaşı'nda şehit olur. Şairin yalnızca en küçük oğlu Seyfullah yaşamış ve babasından sonra şairliği ile tanınmış, yörenin âşık edebiyatı temsilcilerinden biri olmuştur³

Âşık Said şiirlerinde daha ziyade sevgi, aşk, güzellik, özlem, doğa, hastalık, ölüm, gibi lirik konuları işlemiştir. Ayrıca kimi şiirlerinde bulunduğu çağın olumsuzluklarından yakınmış, dünyanın geçiciliğine değinerek dinî ve ahlaki değerlerden de söz etmiştir. Onun şiirleri üslup ve içerik bakımından değerlendirildiğinde halk şiirinin duruluğunu taşıdığı ve özellikle Karacaoğlan tarzına yakın olduğu görülür (URL-2). Şairin âşık tarzı destanlar söylediği de bilinmektedir. Bu destanlarda yaşadığı dönemin siyasi ve sosyal olaylarını, Osmanlı Devleti'nin katıldığı savaşları işlemiş, millî duygularını dile getirmiştir. Ayrıca idari konulardaki usulsüzlükleri, rüşvet, liyakatsiz atamalar gibi haksızlıkları, ekonomik sıkıntıları, toplumsal hayatta karşılaştığı olumsuz durumları destanlarında dillendirmiştir. Bu çalışmada konu edilen iki destanda da Osmanlı-Sırp Karadağ savaşını dizelere dökmüştür. Başka destanlarında yine yaşadığı dönemde gerçekleşen Osmanlı-Yunan savaşını ve 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşını kendi bakış açısıyla anlatmıştır. Said, Kırşehir yöresine ait ifadeleri de şiirlerinde ustalıkla kullanmıştır. Şiirlerinde *İlhamî*, *Said* ve *Âşık Said* mahlaslarını kullanan âşığın kendisine ait yayımlanmış müstakil bir şiir kitabı yoktur. Ancak ona ait şiirler farklı araştırmacılar tarafından çeşitli zamanlarda bir araya

Çalış, gayret eyle, hemî de sabret
Lokma yutulur mu dişlenmeyince

Oğul balı olmaz yaban arıdan
Kendini hıfz eyle namert karıdan
Hiç elma biter mi kara çalıdan
Bahçıvan elinde aşlanmayınca

Ne sultan ne şaha eyleme minnet
Yiğsalar önüne altınla servet
Âşıklık kişiye olur mu kısmet
Üstadını bulup başlanmayınca

Seyranî sözlerin cihana sığmaz
Nâdânlar sohbetinde bir hisse almaz
Hey oğul, sefayla âşık olunmaz
Kör cahil taşıyla taşlanmayınca" (Altınok, 2024a: 30)

³ Âşık Seyfullah ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Altınok, 2024b; Demirbaş, 2019).

getirilerek yayımlanmıştır. ⁴ Hakkında bir doktora tezi hazırlanmıştır (Kırımhan, 1995). Şairle ilgili çeşitli zamanlarda anma törenleri de düzenlenmiştir.

Âşık Said'in çağdaşlarını ve yörede kendisinden sonra yaşayan pek çok şairi etkilediği bilinmektedir. Çekiç Ali, Neşet Ertaş, Keskinli Hacı Taşan gibi Kırşehir ve çevre bölgelerde yetişen saz ve söz üstatlarına ilham kaynağı olmuş; (URL-2) farklı ozanlar tarafından seslendirilen bozlakların metinlerini ortaya koymuştur (Yöre, 2012: 575). Oğlu Âşık Seyfullah, babasından etkilenecek şiirler söylemiştir (URL-1). Said'in büyük bir saz ustası olduğu da bilinmektedir. O, üslubu ve tarzıyla çağdaşlarından ayrı bir yerdedir. Onun kendi döneminde yaşayan halk şairlerine benzemeyişi birkaç sebebe dayanır. 19. yüzyılda yaşayan pek çok ünlü saz şairinin divan şiiri etkisinde kaldığı, aruza özenerek halk şiirinden uzak bir üslup benimsediği bilinmektedir. Ancak Âşık Said halk şiiri çizgisinden ayrılmamış, dildeki saflığını korumayı her zaman başarmıştır. Âşık Said'in bir başka kendine has özelliği ise üslubundaki kendine özgü olma başarısıdır. Karakaya, Kırşehir yöresi ve Kırşehir çevresindeki bozlakları ağızlarına göre üç grupta tasnif eder. Bunlar, Avşar Ağzı, Türkmen Ağzı ve Âşık Said Ağzı'dır. Karakaya, Abdal Ağzı olarak bilinen ağzın aslında Âşık Said Ağzı olduğunu, Kırşehir dışında Türkiye'nin hiçbir yerinde abdalların Abdal Ağzı ile çalıp söylemediğini, yalnızca Şarkıyla yöresindeki abdalların Kırşehir'den öğrenmek suretiyle bunu kullandığını aktarır (2002: 24, 29). Kısacası Âşık Said, üslubu ve kullandığı dil ile kendi yöresinde müzik ekolü oluşturacak kadar güçlü bir halk şairi olarak kabul edilmelidir.

3. Âşık Said'in Destanlarında Sözlü Tarih

Bu çalışmada Âşık Said'in Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı ile ilgili iki şiiri incelenmiştir. Âşık Said'in 1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı konusunda söylediği destanları sözlü tarih bakımından incelemeye önce, bu savaş hakkında kısa bir bilgi verilmelidir. Fransız Devrimi'nden sonra Avrupa'da başlayan milliyetçilik hareketleri, Osmanlı Devleti himayesinde yaşayan farklı milletlerin zaman içerisinde bağımsızlık istemesine yol açmıştır. Osmanlı-Sırp-Karadağ savaşlarının da temel sebebi buraya bağlanabilir. Ancak bu savaşların başlamasında ve Osmanlı Devleti için olumsuz şekilde sonuçlanmasında asıl rolü Osmanlı Devleti ile yıllar yılı çok sayıda savaş yaşayan ve bu sebeple Osmanlı himayesinde yaşayan kesimleri de kıskırtan Rusya oynar. Özellikle Osmanlı-Rus ilişkilerinde ve Osmanlı Devleti'nin gelecek yılları hakkında bir dönüm noktası olan 1877 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadarki süreçte iki devlet arasında sürekli mücadeleler yaşanmıştır. (Eltut, 2009: 120-124). 1877-1878 yıllarında iki devlet arasında meydana gelen bu savaş, Rumi takvime göre 1293'e denk geldiği için tarihimizde daha ziyade "93 Harbi"

⁴ Âşık Said'in çeşitli şiirlerinin yer aldığı bazı çalışmalar için bk. (Altınok, 2024a; Bulut, 1983; Obruk, 1983; Öztelli, 1976).

adıyla bilinir.⁵ 93 Harbi'nin arka planında 1875'te başlayan ve Osmanlı'ya karşı Avrupa'daki isyanların öncüsü olan Hersek isyanı vardır. Hersek'e bağlı Nevesin kazasında Hristiyan köylülerin ağnam vergisi ve askeri bedellerin ağırlığından şikâyet ettikleri için jandarmalara saldırması ve kazanın kaymakamını kaçırmalarıyla başlayan (Genelkurmay Başkanlığı, 2004: 3) bu isyanın neticesinde 1876'da Sırbistan ve Karadağ aralarında anlaşarak ittifak kurar. 1 Temmuz 1876'da Sırbistan, 2 Temmuz 1876'da ise Karadağ Osmanlı'ya karşı savaş ilan eder. İlerleyen günlerde Derviş Paşa İškodra komutanlığına atanır. Derviş Paşa'nın başarılı savunmasından sonra Sırbistan kesin şekilde yenilgiye uğrar. Tam da bu sırada Osmanlı'da yeniden bir taht değişimi olur ve Sultan Aziz yerine tahta geçen Sultan V. Murat, 93 günlük saltanatın ardından tahttan indirilir. Yerine II. Abdülhamit padişah olur. Balkanlarda da bu sırada karmaşa devam etmektedir. Eylül 1876'da Mareşal Derviş Paşa'nın gayretiyle Karadağlılar da mağlup edilir (Genelkurmay Başkanlığı, 2004: 3-12). Balkanlardaki bu olayların Osmanlı Devleti'nin lehine sonuçlanmasına rağmen, Rusya'nın kendi çıkarları doğrultusunda Sırp ve Karadağlıları kışkırtması, ilerleyen dönemde savaşın sonucunun değişmesine yol açar. Çünkü Rusya, Balkanlardaki bu karışıklığın kendi faydasına olacağını düşünmektedir. Bu sebeple Sırp'ların ayaklanmasına hem maddi hem askeri hem de sağlık personeli bakımından destek olur (Özkan, 2023: 122, 135). Avrupa da Osmanlı Devleti'ne bu aşamada destek vermez (Şakar, 2018: 5). Avrupalı devletlerin desteğini kaybeden Osmanlı'nın yönetimdeki kargaşası ve ordusunun zayıf durumundan da cesaret alan Rusya, bu gelişmelere dahil olarak Osmanlı'ya karşı harekete geçer. 1877'de Çarlık Rusyası ile Osmanlı Devleti arasında savaş başlar. Savaşın Ruslar açısından farklı sebepleri vardır. Bu sebepler kısaca, Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarına el koymak istemesi, güneyde bulunan denizlere inme çabası, 1853'teki Kırım yenilgisinin intikamını alma düşüncesi olarak sıralanabilir. Tuna ve Kafkasya cepheleri olmak üzere iki cephede cereyan eden savaşta özellikle Tuna cephesinde Osman Paşa başarılı şekilde savunma sağlar. Ancak Osmanlı ordusunun teknik ve askeri bakımdan yetersizliği Rusya karşısında yeterli direnişin sağlanamamasına sebep olur, Rusya savaşta galip gelir. Savaşın sonunda Ayestefanos Antlaşması imzalanır. Buna göre Karadağ, Sırbistan ve Romanya tamamen bağımsız olur; Kars, Ardahan ve

⁵ Osmanlı Devleti, 1877 Osmanlı-Rus Savaşı'nın meydana geldiği tarihte iki farklı takvim kullanmaktadır. Bunlardan biri Hicri takvim, diğeri ise Rumi takvimdir. Hicri takvim Osmanlı tarihi boyunca her zaman kullanılmıştır. Rumi takvim ise Hicri 1205/Miladi 1790'dan itibaren genellikle mali ve ticari ilişkilerde kullanılmıştır (Özsaray, 2019: 31-37). Osmanlı-Rus Savaşında Rus çarı II. Aleksandr'ın savaş emri vererek savaşı resmen başlattığı tarih olan 24 Nisan 1877 (Genelkurmay Başkanlığı, 21), Hicri takvime göre 1294, Rumi takvime göre ise 1293 yılına denk gelmektedir. Bu savaş, o dönemde kullanılan Rumi takvim esas alınarak daha ziyade "93 Harbi" olarak bilinir. Bazı kaynaklarda "93 Harbi" adlandırmasının hicri takvime göre belirlendiği söylene de bu adlandırmada Rumi takvim esas alınmıştır.

Batum Rusya'ya, Kotur ve çevresi İran'a verilir; Osmanlı'da Hristiyan nüfusa yönelik reformlar yapılması kararlaştırılır (Eltut, 2009: 126). Osmanlı Devleti'ni büyük oranda yıpratın bu savaşlar, Osmanlı Devleti'nin sonraki yıllardaki siyasi durumunu belirlemesi açısından da oldukça önemlidir.

Birbiriyle bağlantılı olan Osmanlı-Sırp-Karadağ ve 1877 Osmanlı-Rus savaşlarının Anadolu'ya ve Osmanlı toplumuna yansımaları da savaşın toplum üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu savaştan sonra Osmanlı Devleti'nin toprak kayıpları halkın duygu dünyasında karamsarlığa sebep olur (Güneş, 2011: 184). Uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti'nin sancağı altında barış içinde yaşayan halk, özellikle Rumeli'de büyük toprak parçalarının kaybedilmesi ve binlerce insanın öldürülmesiyle derin bir üzüntü yaşar. Osmanlı ile Sırlar ve Ruslar arasında meydana gelen bu savaşlar ve savaşların sonucunda yaşanan duygusal çöküntü şair ve sanatçıların eserlerine de yansır (Uçak, 1997: 483-598). Aşık Said de yaşadığı coğrafya bakımından savaşın geçtiği bölgelere uzak olmakla birlikte bu konuya duyarsız kalmamıştır. Özellikle destan tarzında söylediği şiirlerde yaşadığı yıllarda Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki yöneticileri, girdiği savaşlar ile toplumsal ve siyasi konuları destanlarında işlemiştir.

Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı ve Osmanlı-Rus Savaşı yıllarında Aşık Said olgunluk ağlarındadır. Aşık Said'in Osmanlı Devleti'nin 1875-1877 arasında gerçekleşen siyasi olaylar konusunda birden çok destanı vardır. Kendisinin bizzat savaşa katıldığı yönünde bir bilgi yoktur. Ancak duyduğu kaynaklardan ve başka yollardan edindiği bilgilerle bu olaylar hakkında destan türünde şiirler söyler. Aşık Said'in söylediği bu şiirler sözlü tarih araştırmaları için kaynak niteliğindedir. Thompson, sözlü tarih araştırmalarında anıları karışmış, zayıflamış ya da anıları hakkında konuşamayacak kadar kendi kabuğuna çekilmiş kimselerin sözlü tarih kaynağı olarak kullanılmasını yanlış bulur. Toplum içerisinde resmi unvanlara sahip, yüksek konumlardaki kişilerin basmakalıp bilgilere sahip olmalarından dolayı sözlü tarih araştırmalarında yeterli bir kaynak olmadığını, en sağlam bilgilerin toplum içerisinde olaylarla doğrudan ilişkisi olan halk kitlelerinden elde edilebileceğini düşünür (1999: 166). Danacıoğlu da sözlü tarih çalışmalarıyla devlet yönetimindeki kimselerin dışında kalan halk kitlelerinin tarihe dair görüşlerinin ortaya konulabileceğini, böylece onların da sesinin duyulabileceğini bildirir (2010: 138). Halkın içinde yetişmiş ve dönemi bizzat yaşamış biri olan Aşık Said'in söz konusu savaşlar hakkındaki destanlarının olayların gerçekleşmesinin hemen üzerine söylendiği, destanlar incelendiğinde açıkça anlaşılmaktadır. Yani bu destanlar, sözlü tarih için sağlam birer kaynak niteliği taşır.

Burada ele alacağımız bu destanlar, 1876'da Karadağ ve Sırbistan'ın Osmanlı'ya karşı ayaklanmaları ve Rusların desteğiyle savaş

açmaları üzerine yaşanan olayları ve bu dönemde Osmanlı'da devlet yönetiminde meydana gelen değişiklikleri işlemektedir.⁶ İlk destan 23 dörtlükten oluşmaktadır. Şair destanda *Said İlhamî* mahlasını kullanmıştır. Destanı incelediğimizde sözlü tarih unsurlarının oldukça zengin olduğu göze çarpar. İkinci destan da Osmanlı-Sırp-Karadağ savaşını konu edinmektedir. Bu destan ise 24 dörtlükten ibarettir. Şair destanda *İlhamî* mahlasını kullanmıştır.

Sözlü tarih araştırmalarına kaynaklık eden âşık tarzı şiir örneklerinde çoğunlukla “tarih bildirme”⁷ vardır. Tarih genellikle şiirin ilk dörtlüğünde bildirilse de başka dörtlüklerde de bildirilebilir. Âşık Said, Karadağ Savaşı'nı ele aldığı destanda açıkça tarih bildirmez. Ek-1:2'de⁸ “Doksan kıtlığında canlar üzüldü” diyerek, 1873-1875 yılları arasında Orta Anadolu'da ve özellikle de Kırşehir'de meydana gelen büyük kıtlığa vurgu yapar. Orta Anadolu'da bu dönemde mevsimsel anormallikler sebebiyle çok büyük bir kıtlık meydana gelmiştir. Bu durumdan Kırşehir ve civarı da yoğun şekilde etkilenmiştir. Zamanla devletin yardımıyla kıtlığın şiddeti azalsa dahi etkisi 1875 sonlarına kadar hissedilmiştir (Bayar, 2013: 4). Âşık Said de destanda bu olayı dile getirerek tarih bildirmiştir. Ek-1:3'te, Sultan Abdülaziz Han'ın kıtlıktan ve yoksulluktan etkilenen insanların yardımına yetiştiğini ve onun sayesinde hanelerin rahat ettiğini söyleyerek kendisine duacı olur. Bu dizelerden ve ardından gelen başka dizelerdeki ipuçlarından şairin bu destanda Sultan Abdülaziz ve V. Murat zamanını işlediği kolaylıkla anlaşılabilir.

Âşık Said'in Osmanlı-Sırp-Karadağ savaşıyla ilgili incelediğimiz bir diğer destanda ise şair daha ziyade duygularını ortaya koyarak Karadağ'ın ihanetini ve isyan eden Karadağ karşısındaki Türk ordusuna duyduğu inancı dile getirir. Şair, bu destana da tarih bildirerek başlamıştır. “Bin iki yüz doksan üç oldu sene” (Ek-2:1) diyerek bulunduğu tarihi Hicri takvimi esas alarak söylemiştir. Aynı dörtlükte “Koca Mehmet Murat Han uyandı” ifadesiyle şiirin konusunun geçtiği tarihi Sultan V. Murat'ın tahtta olduğu ve Karadağ Savaşı'nın yaşandığı 1876 olarak bildirir. Bu ilk dörtlükte dillendirilen Sultan V. Murat'ın 30 Mayıs 1876'da tahta çıkıp 93 gün tahtta kaldığı bilinmektedir. Bu durumda destanın 18 Haziran 1876'da başlayan ve V. Murat'ın saltanatıyla aynı tarihlere denk

⁶ Âşık Said'in bu şiiri farklı mecralarda farklı nüshalar halinde yayımlanmıştır. Bu nüshalar arasında kimi ufak farklılıklar vardır. Bu çalışmada Âşık Said hakkında yapılmış en güncel çalışma olan Baki Yaşa Altınok'a ait eserdeki nüshalar esas alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Altınok, 2004a).

⁷ Tarih bildirme, âşık edebiyatında, halk üzerinde etkisi olan hastalık, deprem, sel vb. felaketlerin ya da toplumda gerçekleşen önemli olayların tarihinin şiirlerde bildirilmesi anlamına gelmektedir. Âşıklar, yaşadıkları dönemde kullanılan takvime göre içinde buldukları zamanı, şiirde bildirirler. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. (Kaya, 2014: 748-749).

⁸ Ek-1:2, adı geçen ekte yer alan 2. dörtlük anlamında kullanılmıştır. Ele alınan konunun hangi destanda geçtiğinin sık sık tekrar edilmemesi adına çalışma boyunca ilgili dörtlükler bu şekilde gösterilecektir.

gelen Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nı konu aldığı da netleşmektedir.⁹ Destanın devamında geçen "Sultan Aziz merhum ahrete gitti" (Ek 2-17) dizesi de şiirde 1876 yılının yaz aylarındaki olayların konu edildiğini ortaya koyar. Zira Sultan Abdülaziz, 4 Haziran 1876 tarihinde vefat etmiştir.

Sözlü tarih yöntemiyle incelenen âşık tarzı şiirlerde şair, kimi zaman içinde bulunduğu tarihin yanı sıra yaşadığı yeri de dile getirir. İncelenen ikinci destanda Âşık Said de yaşadığı yerle ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir. Burada, vilayetinin Ankara, vatanının Kırşehir'e bağlı ırmak kenarında şirin bir köy olan Toklumen olduğunu söyler (Ek-2:23). Şairin verdiği bu bilgi, tarihsel bakımdan da önemlidir.

Âşık tarzı destan geleneğine ait ürünler sözlü tarih yöntemiyle incelenirken, âşıkların kimi zaman mevcut olayın olduğu bağlamda yer alan kişileri ve kurumları çeşitli açılardan eleştirdiği görülür. Şairler bu şiirlerle kendi dönemlerinde yaşayan gerek idari konumdaki gerekse halktan bazı kimselere yergi dolu sözler sarf eder. Bu ifadeler aracılığıyla şiire konu edilen dönemdeki idari ve kurumsal yapının işleyişindeki aksaklıkları, eksiklikleri öğrenmek mümkündür. Âşık Said de Ek-1:4,5'te devlet idaresinde bulunan vezir ve ulemaların iş bilmezliğinden ve kadırla müftülerin idari işleyişi teftiş etme konusundaki yetersizliğinden şikâyet eder. Ayrıca cahil hocalardan da olumsuz şekilde bahseder. Ardından bu durumun planlı bir oyun olduğunu, milletin bu duruma razı gelmediğini, fesat ve gammaz kimselerin daima kötü niyetle hareket ettiğini söyler. İkinci destanda da benzer ifadeler vardır. Burada da Sultan Murat Han'ın tahta çıkmasıyla gizli şekilde düşmanlık eden din düşmanı vezirlerden dert yanar (Ek-2: 6).

Sözlü tarih araştırmaları, sözü edilen dönemde geçen ve yazılı kaynaklarda yer alan tarihî gerçekliklerin ortaya konulmasını da sağlar. 1876 yılı Osmanlı Devleti'nde idari bakımdan oldukça karmaşık bir dönemdir. Hersek'te başlayıp Balkanlara yayılan karmaşa devleti zor duruma sokmuştur. Bu sırada Abdülaziz yönetimine karşı olan muhalifler, onun yerine tahtın veliahtı olan V. Murat'ı getirir. Ancak Sultan V. Murat nazik mizaçlı biridir ve uzun süredir psikolojik açıdan rahatsızdır. Üst üste yaşanan bu olaylar, geçmişten beri rahatsızlığı bulunan V. Murat'ı manevi anlamda daha da yıpratır. İyileşemeyeceğinin anlaşılması üzerine geçici olmayan bir cinnet halinde olduğuna karar

⁹ Kimi çalışmalarda bu destanın 1293/1877 Osmanlı-Rus Savaşı Destanı'nı konu aldığı bildirilir. Ancak hem destanın içeriğinde yer alan bilgilerden hem de Hicri-Rumi takvim karşılaştırmalarından anlaşılacağı üzere destan 93 Harbini değil, 1876'da gerçekleşen Osmanlı-Sırp-Karadağ savaşını anlatmaktadır. Destanın ilk dörtlüğünde "Bin iki yüz doksan üç oldu sene" ifadesiyle bildirilen tarih, hicri takvime göre 1876/1877 yıllarına denk gelmektedir. Bu ifade sonucunda, destanda tarihimizde 93 Harbi adıyla bilinen 1877 Osmanlı-Rus Savaşı'nın işlendiği düşünülebilir. Ancak aynı dörtlükte geçen V. Murat adı ve destanın sonraki dizelerinde dillendirilen olaylar esas alındığında destanın 1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nı konu aldığı kolayca anlaşılacaktır.

verilerek hal' fetvası okunur ve kardeşi Abdülhamit han tahta çıkar (Çömlekçi, 2019: 308-312). Âşık Said, Osmanlı Devleti ile Sırp lar ve Karadağlılar arasındaki savaşı anlattığı destanda Osmanlı Devleti'nin bu yıllarda yönetimde meydana gelen olayları hakkında da bilgi vermiştir. Ek-1:6-12'de Sırp lar ve Karadağ'ın ayaklanmasıyla Osmanlı'nın idari bakımdan ikiliğe düştüğünü, fitnecilerin yarattığı olaylarla Devlet-i Âlî'de bir şüphenin meydana geldiğini ve şeyhülislamın da fetvasıyla Sultan Abdülaziz'in tahttan indiğini, Murat Han'ın padişah olduğunu söyler. Bu olayın ardından "Bir iş geldi Sultan Murat başına/Tahti teslim etti öz kardaşına" (Ek-1:11) diyerek Sultan Murat Han'ın hastalığına telmihte bulunur. Tahttan indirilmesi ve Sultan Abdülhamit'in tahta çıkması olaylarını dile getirir. Onun tahta çıkmasıyla fakir fukaranın ümitlendiğini ancak halk içinde okur-yazar kesimin ona karşı düşmanlık beslediğini de ekler.

Sözlü tarih araştırmalarında yazılı tarih kaynaklarında adı geçen kimseler hakkında bilgiler edinilebilir. Burada bahsi geçen kişiler ve tarihî olaylar gerçeğe uygundur. Destanda adı geçen tarihî kişiliklerden biri de Derviş Paşa'dır. Şiirde savaşın işlendiği dizelerde Derviş Paşa öne çıkar. Derviş İbrahim Paşa, 1817-1896 yılları arasında yaşamış Osmanlı kumandanıdır. 1875'te serasker olarak görevlendirilir. Çeşitli askeri görevlerde bulunduktan sonra Karadağ İsyanı'nı bastırır. 1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda başarı gösterir. İşkodra Kumandanı sıfatıyla Karadağlıları İspuçi'de mağlup eder. 1877'de Osmanlı-Rus Savaşı'nda Batum ordu kumandanı olarak görev yapar (Genelkurmay Başkanlığı, 2004; Özkan, 2023: 791). Âşık Said, son derece başarılı bulunduğu Derviş paşayı şiirde adeta efsaneleştirir.

Âşık tarzı destan geleneğinde, eski destanlarda olduğu gibi bahsi geçen olayların efsaneleştirilerek anlatılmasına sık rastlanır. Âşık, toplumun üzerinde etkisi olan olayın anlatıdaki etkisini artırmak için bu yola başvurur. Bu anlatıya kimi zaman kendisine olağanüstü özellikler atfedilen başka kahramanların anlatıları da eklenir ve böylece olayın dinleyici üzerindeki etkisi yoğunlaştırılır. Âşık Said'in dillendirdiği destanda Türk kültüründe olağanüstü kimlikleri olan üçler, beşler, kırklar adlarına da başvurulmuştur. Şair, Derviş Paşa'nın idareyi ele almasıyla askerlerin savaşa tam anlamıyla hazır olduğunu, düşmanın böylelikle baştan başa kuşatıldığını düşünür. Derviş Paşa'nın kumandan oluşuyla önünde Hızır'ın bulunduğu üçler, beşler ve kırkların Türk ordusuna yardım ve destekte bulunduğu, böylece düşmanın kırıldığını, Sırp ve Hırvatların dayanamayıp kaçtığını, Türk askerinin de böylece büyük kahramanlıklar sergilediğini söyler (Ek-1: 14-15). Türk kültüründe Hızır, henüz İslam öncesi dönemdeki inanışlarda varlık bulan, İslam'ın kabulüyle hem toplum hafızasında hem de sözlü kültürde bazı değişikliklere uğrayarak varlığını sürdüren bir inanç unsurudur. Hızır, şifalandırma, koruyup kollama, yol gösterme, iyileri ödüllendirip kötülerini cezalandırma, yönlendirme gibi işlevlere sahiptir (Özdemir, 2020: 171-

173). Üçler, beşler ve kırklar, anlatılarda kahramana yardım ederek onu güçlüklerden koruyan, başarıya ulaşmasını sağlayan ve olağanüstü özellikleri olan kutlu varlıklar olarak bilinir. Âşık Said, varlıkların yardım ve desteğiyle savaşta başarı kazanıldığını, Türk askerinin düşmana çokça zarar verdiğini söyleyerek destana efsanevi birtakım motiflerin etkisini kazandırmıştır.

Sözlü tarih yöntemiyle Âşık Said'in destanları incelendiğinde benzer başka anlatılarla da karşılaşılır. Âşık Said, Türk kültüründe ve İslam inancında kutlu kabul edilen pek çok ismi ve varlığı destanda zikreder. Destanda yer alan bu kişi, yer ve varlık adları şunlardır: *Hız. Ali, Zülfikâr-ı Şâh- ı Merdân, Veysel Karan[î], Ebâ Müslim Şah Horasan, Hacı Bektaş Velî, Mevlanâ, Ahi Evran, Kerbelâ'da dine kurban*¹⁰, *Kırklar, eren, evliya, melek, huri, gilman* (Ek-2). Şair, destanda önce Türk ordusunun başarılarını, içinde bulunduğu zorlu koşulları sıralar, ardından her bir dörtlüğün ortasında ya da sonunda adı geçen kutlu şahıslara, varlıklara ya da yerlere gönderme yapar. Böylece savaşın büyüklüğünü ve askerinin başarısını bunlar aracılığıyla yüceltip efsaneleştirir. Âşığın adını zikrettiği kutlu kişilerle ve kavramlarla ilgili dikkat çeken bir nokta da neredeyse tamamının özellikle Alevi-Bektaşî yolunda kutlu sayılmasıdır. *Hız. Ali, Şah- ı Merdan, Zülfikar, Kırklar, Hacı Bektaş Velî, Kerbelâ* gibi ifadeler daha ziyade Alevi-Bektaşî terminolojisinde kullanılmaktadır. Şairin şiirin genelinde bu ifadelerle yer vermesi, onun bu terminolojiye hâkim olduğunu açıkça gösterir.

Âşık Said, destanda tarihî gerçeklikleri millî duygularının da etkisiyle dile getirir. Ek-1: 23'te vatan uğruna canını feda etmeye hazır olduğunu bildirir. Ek-1: 16,17'de Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nda büyük cesaret örneği gösteren Derviş Paşa'yı över. Onun sayesinde Osmanlı ordusunun kazandığı başarıyla gurur duyar. Sırları, Hırvatları ve Karadağlıları sinsilikle suçlar. "Kör kelbe misalidir kâfirin soyu/Ekmeğimiz yerken kalpazan oldu" (Ek-1: 17) diyerek onları uzun yıllar refah içerisinde yaşadıkları Osmanlıya ihanet etmekle suçlar; nankör ilân eder. Yalancı olduklarını ve bu yalanlarıyla Avrupa devletlerinin kapısına gidip tercüman olarak Osmanlı Devleti'ne ihanet ettiklerini düşünür (Ek-1: 18). Onun bu söylemleri, Avrupa'daki milliyetçilik hareketleri sonucu Balkanlarda başlayan isyanların Osmanlı Devleti'ne verdiği zararların vatansever ve duygulu bir ifadesidir.

Şair Ek-1'de yer alan destanda ayrıca Osmanlı Devleti'ne isyan eden halklarla ilgili genel bir değerlendirme yapar. Büyük Osmanlı Devleti'nin himayesinde yaşayan milletin büyük bir illet olan asilik hastalığına tutulduğunu düşünür. "Kâfirler sandılar izzeti zillet" (Ek-1: 19) der ve Osmanlı Devleti'nde yıllar yılı huzur ve refah içinde yaşayan milletlerin Osmanlı'nın himayesinde izzetli bir şekilde yaşamayı artık zillet olarak

¹⁰ "Kerbelâ'da dine kurban" ifadesiyle Yezit tarafından Kerbelâ çölünde katledilen Hız. Hüseyin ve diğer Kerbelâ şehitleri kastedilmektedir.

görmeye başladığını, bundan dolayı ayrı bir devlet kurmak istediklerini ortaya koyar. Onların aslını bilmeyen hainler olduğunu, bu sebeple düşmanlık beslediklerini söyler. Şair yine de Osmanlı Devleti'nin büyüklüğüne ve gücüne inanır. Devlete ihanet edenlerin savaş yoluyla pişman edileceğini dile getirir (Ek-1: 20). Ancak düşmanın arkasındaki başka güçlerin de farkındadır. Ek-1: 21'de "Millet-i Moskof da Sırp'a dayandı" şeklindeki ifadeyle Rusların Sırlara olan desteğini açıkça dillendirir. Böylece, Balkanlardaki ayaklanmaların ve toprak kayıplarının Rusya'nın planları ve desteğiyle meydana geldiği yönündeki tarihî bir gerçekliği de işler. Âşık Said Ek-1'de Rus tarafını *Moskof* şeklinde adlandırır. Ek-2'de yer alan destanda da aynı Ruslar için aynı tabiri kullanır. Said, Karadağ Savaşı'nın asıl müsebbibinin *Moskof kralı* olduğunu düşünmektedir (Ek-2: 15). Hak Teala'nın yardımı ve erenlerin himmetiyle *Moskofun mülküne arpa ekmek*¹¹ ister. Günümüzde daha ziyade 1950'lerden itibaren Rus komünizmi karşıtlığı dillendirilirken kullanılsa da *Moskof* tabirinin aslında tarihî süreçte çok daha eskiden, Osmanlı-Rus savaşlarından ve bu bağlamda gelişen ilişkilerden kalma bir tabir olduğu söylenebilir. Âşık Said'in de *Moskof* tabirini şiirlerinde defalarca kullanması, bu tabirin Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı yıllar boyu yürüttüğü savaşçı politikanın halk üzerinde yarattığı olumsuz izlenimi ortaya koymak için üretilmiş bir tabir olduğunu gösterir.

Şairin bu savaşı kimi zaman bir din savaşı olarak gördüğünü satır aralarından okumak mümkündür. Ek-1'de Türk askerinden *Ehl-i İslam, din-i İslam, sağ kalan gazi, ölen şüheda*; Sırp, Karadağ ve Rus askerlerinden ise *kâfirin soyu, kâfirler* şeklinde söz eder. Karadağ'da savaşan Sırları dinsizlikle itham eder (Ek-1: 14). Ek-2'de yer alan destanda da durum aynıdır. Destanın tamamında Türk ordusunun âlimlerin duası ve din büyüklerinin himmetiyle başarı sağladığını söyler. Hayatını kaybeden askerlerin şehitlik makamını gördüğüne inanır (Ek-2: 11, 13). Destanın sonunda şair, bütün Osmanlı halkı ve ordusu adına konuşarak düşmana galip gelebilmek için Allah'tan yardım diler (Ek-2: 24). Bu ifadeler, şair tarafından iki taraf arasında dinî bakımdan bir karşıtlık düşünüldüğünün ve şairin bu savaşları dinin yüceltilmesi adına elzem gördüğünün göstergesidir.

Sonuç

Âşık tarzı destanlar, sözlü tarih-âşık edebiyatı ilişkisinin yoğun olduğu ürünlerdir. Bu destanlarda, söylendiği dönemin toplumsal ve siyasi olayları çok sık işlenir. Destancı âşıklar tarihe ait bilgileri sanatlı bir üslupla dile getirerek sözlü tarih alanına kaynaklık eden eserler meydana getirir. Bu çalışmada, Orta Anadolu'da yetişen pek çok halk şairine kaynaklık eden ve özellikle bozlaklarıyla tanınan Âşık Said'in akademik sahada oldukça az konuşulan bir yönü olan destancılığı üzerinden bir

¹¹ *Ocağına/mülküne arpa ekmek*, Orta Anadolu'da bir kimsenin varlığına son vererek mülkünü ele geçirmek anlamında kullanılan bir ifadedir.

değerlendirme yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin balkanlarda büyük savaşlar yaşadığı ve topraklar kaybettiği bir dönemde yaşayan Âşık Said'in gözüyle aktarılan olaylar, toplumun olaylara bakışını da ortaya koymaktadır. Âşık Said, özellikle devletin geçirdiği olumsuz sürecin verdiği üzüntüyle tarihî gerçeklikleri aktarmıştır. Bu aktarımda kimi zaman abartılı şekilde yorumlar görmek mümkündür. Türk ordusunun savaşta gösterdiği başarıyı efsanevi kişiler ve varlıklarla destekleyerek dile getirmiştir. Bu destanlar incelenirken âşıklık yeteneğine sahip olan kimselerin edebî ürünleri ortaya koyarken edebî sanatlardan yoğun olarak faydalanabileceği, gerçekliklerin bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Şairin, Osmanlı Devleti ile Sırp, Karadağlılar ve *Moskof* olarak tabir ettiği Ruslar arasındaki savaşı kimi zaman bir din savaşı olarak gördüğünü şiirdeki ayrıntılardan okumak mümkündür. Osmanlı askerinden *Ehl-i İslam, ölenler şehit, kalanlar gazi, Türk askeri*; Sırp, Karadağ ve Rus askerlerinden ise *kâfirin soyu, kâfirler* şeklinde söz eder. Bu ifadeler, iki taraf arasında dinî bakımdan bir karşıtlık düşünüldüğünün göstergesidir.

Âşığın adını zikrettiği olağanüstü özelliklere sahip kişilerle ve diğer kavramlarla ilgili dikkat çeken bir nokta da bunların neredeyse tamamının özellikle Alevilik ve Bektaşilikte kutlu sayılmasıdır. *Şah-ı Merdân, Zülfikâr, Kırklar, Hacı Bektaş Veli, Kerbelâ, cem olmak, zahir, bâtın, pir* gibi ifadeler daha ziyade Alevilik ve Bektaşilikte sıkça kullanılmaktadır. Şairin şiirin genelinde bu ifadelere yer vermesi, onun bu terminolojiye hâkim olduğunu açıkça gösterir. Bu durum, Âşık Said'in yetiştiği sosyal ortamın ayrıca çalışılması gerekliliğini doğurmaktadır.

Âşık Said'in burada işlenen iki destanının dışında, yaşadığı dönemdeki siyasi, askerî, ekonomik ve toplumsal olayları konu edindiği başka destanları da vardır. O, özellikle 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı gibi yaşadığı dönemin sancılı süreçlerini destanlarıyla adeta resmetmiştir. Bizim bu çalışmayı hazırlamaktaki ilk hedefimiz Âşık Said'in bilinen tüm destanlarını sözlü tarih yöntemiyle inceleyerek dönemin silüetini onun gözünden ortaya koymaktı. Ancak böyle bir çalışma makale sınırlarını aşacağı için burada yalnızca iki destanı incelemekle yetindik. Bu sebeple, başka araştırmalarla şairin destanları topluca ele alınıp sözlü tarih yöntemiyle incelenmeli ve böylece halk bilimi ile tarih ilişkileri üzerine yapılacak disiplinler arası yeni çalışmalarla alana katkıda bulunulmalıdır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Altınok, B. Y. (2024a). *Toklumenli Âşık Said, hayatı ve şiirleri*. Kırşehir: Kırşehir Belediyesi.
- Altınok, B. Y. (2024b). *Âşık Seyfullah*. Kırşehir: Kırşehir Belediyesi.

- Aydemir, M. (2020). 93 Harbi'nin Türk romanına yansımaları. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 115-132.
- Bascom, W. R. (2010). Folklorun dört işlevi. (çev.: Ferya Çalış). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, (ed.: M. Öcal Oğuz - Selcan Gürçayır), 71-86, Ankara: Geleneksel.
- Bayar, Y. (2013). *1873-1875 Orta Anadolu kıtlığı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Baykara, T. (1996). *Tarih araştırma ve yazma metodu*. İzmir: IQ Kültür Sanat.
- Bulut, V. (1983). *Kırşehir halk ozanları*. Ankara: Filiz.
- Çömlekçi, A. (2019). V. Murad'ın tahta çıkışının ve saltanatının yabancı basına yansımaları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 63 (12), 307-316.
- Danacıoğlu, E. (2012). *Geçmişin izleri – Yani başımızdaki tarih için bir kılavuz*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Dere, İ. - Dinç, E. (2020). Sözlü tarihin geçerliliği ve güvenilirliği üzerine bir değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 275-289.
- Durbilmez, B. (2023). Âşık edebiyatı ve sözlü tarih ilişkileri bağlamında Şifâ'nin Çanakkale Destanı üzerine bir çözümleme. *Türk Harp Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri Kitabı*. (ed.: E. Bozok, vd.), 483-494, Ankara: Millî Savunma Üniversitesi.
- Dursun, M. T. - Aydın, Ç. (2022). Sosyal bilim araştırmalarında sözlü tarih yöntemi. *AÜSBD*, 22(2), 1-18.
- Eltut, N. (2009). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve iki ülke açısından sonuçları. *38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiriler Kitabı (Doğubilim Çalışmaları)*, (ed. Z. Dilek, vd), 119-129, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Makaleler*. Ankara: Akçağ.
- Ersoy, R. (2009). *Sözlü tarih-folklor ilişkisi- Baraklar örneği*. Ankara: Akçağ.
- Fidan, S. (2011). Sözlü kültür-sözlü tarih ilişkisi bağlamında Niş türküleri. *Turkish Studies*, VI(4), 139-148.
- Genelkurmay Başkanlığı. (2004). *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı zaman dizini*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Gezer, S. (2023a). *Folklor ve sözlü tarih*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Gezer, S. (2023b). Sözlü tarih yaklaşımının folklor çalışmaları için önemi. *Folklor Akademi Dergisi*, 6(2), 955-967.
- Güneş, M. (2011). Rumeli'nin kaybının Türk şiirindeki akisleri. *Türkbilig*, 21, 183-206.
- İlhan, M. E. (2022). Âşık tarzı edebiyatın ve kültürün tarihi: tarihyazımına dair bir derkenar. *Metin Ekici Armağanı*. (ed.: S. Fedakar ve M. Duranlı), 955-966, İzmir: Ege Üniversitesi.
- Karakaya, O. (2002). *Türk halk müziğinde bozlak kavramı üzerine bir araştırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kaya, D. (2014). *Türk halk edebiyatı kavramları ve terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ.

- Kırımhan, S. N. (1995). *XIX. yüzyılda yaşamış Kırşehirli âşıklar ve Âşık Said*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Küpüç, E. (2014). *Sözlü tarih kavramı ve sözlü tarihin tarih öğretimindeki rolü*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Metin, C. (2002). Sözlü tarih ve Türkiye'deki gelişimi. *Türk Kültürü*, 469 (XL), 288-298.
- Obruk, C. (1983). *Kırşehirli Âşık Said*. Ankara: Ulus Matbaası.
- Oring, E. (2014). Folklorun üç işlevi-halkbilimsel tanım olarak geleneksel işlevcilik. (çev.: Aslı Büyükokutan), *Halkbiliminde Kuram ve Yaklaşımlar-4*, 117-128, Ankara: Geleneksel.
- Özbaş, A. - Öztaş, S. (2021). Sözlü tarih ve tarih yazımındaki değişim. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, 25, 154-168.
- Özdemir, Ö. (2020). *Kazak Türklerinin destanlarında mitolojik unsurlar*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Özkan, A. (2023). 1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ savaşı'nda yabancı gönüllüler. *TÜBAR*, 53, 121-137.
- Özkaya Duman, O. (2017). *Geçmişin sesiyle tarihi yeniden düşünmek üzerine-bir sözlü tarih denemesi*. Antakya: Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Özсарay, M. (2019). Osmanlı belgelerinde kullanılan tarih türleri. *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1, 28-41.
- Öztelli, C. (1976). *Uyan padişahım*. İstanbul: Milliyet.
- Öztürkmen, A. (2002). Sözlü tarih: Yeni bir disiplin cazibesi. *Toplum ve Bilim*, XCI, 115-121.
- Portelli, A. (2009). Sözlü tarihi farklı yapan şey. (çev.: Kürşat Korkmaz), *Halkbiliminde Kuram ve Yaklaşımlar-3*, 278-289, Ankara: Geleneksel.
- Şahin, Ö. (2004). Geçmiş, tarih ve sözlü tarih. *Mülkiye*, XXVIII(244), 111-126.
- Şakar, U. (2018). Açıklamalı bir kaynakça denemesi: 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı) üzerine bazı çalışmalar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 1(4), 1-24.
- Thompson, P. (1999). *Geçmişin sesi: Sözlü tarih, kuram*. (çev.: Şehnaz Layikel), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları..
- Uçak, N. (1997). 1877-1878 *Osmanlı-Rus harbi'nin Türk edebiyatındaki akisleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Üçüncü, K. (2004). Sözlü kültür/tarih bağlamında edebî bir metin olarak Otman Baba vilâyetnâmesi. *Bilig*, XXVIII, 1-29.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk bitiği*. Ankara: Akçağ.
- Yöre, S. (2012). Kırşehir yöresi halk müziği kültürünün kodları ve temsiliyeti. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 9(1), 563-584.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: Demirbaş, D. (2019). Seyfullah, Seyfullah Değirmenci. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sevfullah-sevfullah-degirmenci> (Erişim: 06.09.2024)

URL-2: Duman, M. (2013). Said. Kırşehirli. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/said-kirsehirli> (Erişim: 26.08.2024)

Ekler

Ek-1:

Hem evveldir hem âhirdir hem ahad
Kendi kudretiyle bir nişân oldu
İbtida halk'etti cilvei Samed
Hikmeti Rabbani râyikân oldu

Emri İlâhidir cihan bozuldu
Ervâhı ezelden böyle yazıldı
Doksan kıtlığında canlar üzüldü
Tedbiri bilmeyen perişân oldu

Sultan Aziz Han da yetişti cana
Sayesinde rahat etti çok hâne
Mevla zeval verme nesli Sultan'a
Etrafi iklime çok ihsan oldu

Vizerâ ulemâ bilmedi işi
Dediler olmadı Aziz gidişi
Kadılar müftüler etmez teftişi
Câhil hocalar da kâimân oldu

Bunda bir oyun var kimseler bilmez
Bu gidişe millet hiç razı olmaz
Çoğaldı arada müfsitle gammad
Bunların fesadı dâimân oldu

Sırp ile Karadağ açtı yarayı
Sandılar ki biz alırız orayı
İkiliğe düştü Sultân sarayı
Devlet-i Âlide bir güman oldu

İttifakla indi tahtından Hünkâr
Fitne sahipleri çok ettiler zâr
Fitneleri kaldı yanlarına kâr
Onların rehberi kör şeytan oldu

Abdülaziz oldu tahtından cüdâ
Şeyhülislam verdi bu işe fetva
Medet Allah dedi bay ile geda
Padişahı alem Murat Han oldu

Hakk'ın emri ile oldu bu işler
Arada kayboldu hâl bilmez piçler
Pas içinde kaldı eğri kılıçlar
Açıldı nusratlar kılıç kan oldu

Cemi müminler de dualar kıldı
Camiler mescitler nur ile doldu
Cümle fenâ fiil geride kaldı
Ehl-i iman olan şâdümân oldu

Karışılmaz ol Hüda'nın işine
Bir iş geldi Sultan Murat başına
Tahtı teslim etti öz kardasına
Duyuldu dört yana hep ilan oldu

Hutbede okundu es-Sultan Hamit
Fakir fukarayı kapladı ümit
Çoğaldı her yanda jurnalci hasit
Okuyup yazanlar hep düşman oldu

Sırp Arnavut Hırvat Karadağ bile
Bunların dördü de düzerler hile
Osmanlı askeri geçer mi ele
Ser askeri Derviş nevcivan oldu

Derviş Paşa başta olunca vezir
Orduda zabitler savaşa hazır
Üçler beşler kırklar önünde Hızır
Kırdılar düşmanı çok ziyan oldu

Sırp ile Hırvatlar dayanmaz kaçır
Karadağ ortada kalmıştır naçar
Padişah-ı alem çok kanlar saçır
Deyip Türk askeri kahraman oldu

Ömrün uzun olsun Hünkâr'ım yaşa
Vezirler içinde Şâh Derviş Paşa
Kuşattı düşmanı bir baştan başa
Anladı kâfirler hâl yaman oldu

İrade isterler sulh olsun deyu
Onlar gizli gizli kazarlar kuyu
Kör kelbe misaldir kâfirin soyu
Ekmeğimiz yerken kalpazan oldu

Arslan pençesine düştü kuyruğu
Hile yapar kabullenir buyruğu
Cümleye malumdur yalan çılgığı
Vardı Avrupa'ya tercüman oldu

Koca Osmanlı'da yaşayan millet
Asi hastalığı bir büyük illet
Kafirler izzeti sandılar zillet
Bilmedi aslını pek düşman oldu

Zıllullahı âlem berrile bahir
Süreriz düşmanı evveli âhir
Cengimiz meydanda düşmana gahir
Edince kâfirler pek pişman oldu

Milleti Moskof da Sırp'a dayandı
Ehl-i İslâm olan bütün uyandı
Karadağ ülkesi tutuştu yandı
Müslüman askeri bir arslan oldu

Kadir Mevlâm bize verince nusrat
İnşallah açılır feth-i fütuhât
Kıralım düşmanı edelim rahat
Şevketli Hünkâr'dan bir ferman oldu

Dîni İslam olan ettiler nidâ
Bu vatan uğruna canımız fedâ
Sağ kalan gazi ölen şühedâ
Said İlhamî'den bu destan oldu

Ek-2:

Bin iki yüz doksan üç oldu sene
Hak verdi nusratı cih'an uyandı
Mert oğlu mert imiş doğurmuş ana
Koca Mehmet Murat Han uyandı

Şer'i ittifakla gördüler işi
Harb olmuş idi nizam gidişi
Bir kara gitmiyor felek revîşi
Tel ile duyuldu cihan uyandı

Adâletle oldu cümle bu işler
Şâd oldu havada uçuşan kuşlar
Donanma denizde ateşe başlar
Gam gidip âlemde şadân uyandı

Rikâb-ı hümâyuna divan kuruldu
Azgın yaralara merhem vuruldu
Ulemâ sülâhâ ilme sarıldı
Tevrat Zebûr İncil Furkân uyandı

Hikmeti Rabbâni bu işi bilin
Olanlara bakıp da hisseler alın
Râh-ı Hakk'a gidip doğruyu bulun
Kıylü kâli terk et fermân uyandı

Şehr-i İstanbul'da çok şenlik oldu
Din düşmanlarının gülleri soldu
Nice vüzerâlar belâsın buldu
Çoğunun bağrında hicrân uyandı

Hakk'a mümin olan duâda daim
Şükredip günlerce oldular savım
Kimi evrâd okur kimisi hatim
Zahir batın cümle pîran uyandı

Ulema ittifak etti bu işe
Yedi kıral birden düştü teşvişe
İçlerine düştü büyük endişe
Gizli gizli kılıç kalkan uyandı

Sultân-ı ber-bahreyn hazır zaman
Fetheder düşmanı hiç vermez aman
Adalet Hünkâr'la şâd olur cihân
Âdular gözünde al kan uyandı

Gayet azdı derler ol Karadağ'ı
Harap etti bütün bahçeyi bağı
Kılıncın kuşandı Türk'ün koçağı
Cem oldu ordular meydan uyandı

Yiğit derim bu kavgaya girene
Şehitlerin makamını görene
On bir top alındı çokça cephane
Pusu kuran o kumandan uyandı

Karadağ kıralı etti ilânat
Bu kavganın sonu olur selâmet
İnşallah başına kopar kıyamet
Başını bu yola koyan uyandı

Açıldı sancaklar aklı karalı
Kimi şehit düşer kimi yaralı
Yetiştii imdada Hazreti Ali
Zülfikârı Şâh-ı Merdân uyandı

Karadağ içine bir ateş düştü
Şu dinsiz Sırların tedbiri şaştı
Toplar atılınca geriye kaçtı
Yemen'deki Veysel Karan uyandı

Karadağ üstünde ordumuz yaşlı
Moskof kıralıdır kavganın aslı
Kılıçla dövüşür Türklerin nesli
Ebâ Müslim Şâh Horasan uyandı

Muvazzaf askeri ileri gider
Redif olanlar da talimin eder
Dini hariç olan ediyor keder
Dört mezhebe uyan irfân uyandı

Ümmeti Müslüman çok gayret etti
Sultan Aziz merhum gayrete yetti
Ordumuz cephede pek zahmet çekti
Gazilik nişanı kaftan uyandı

Kitabın kavlince ettik ameli
Kesilsin düşmanın kökü temeli
Mısır ile Hicaz tüm Arap eli
Mefhâri'l-Mevcûdat Sultan uyandı

Eren evliyalar ettiler himmet
Hacı Bektaş Veli Mevlâna elbet
Âhi Evran zulme etmedi minnet
Kerbelâ'da dine kurban uyandı

Hak Teâlâ bize yardımcı olur
Hâ deyince nice erenler yürür
Sen gafil olursan düşmanın görür
Cennetteki hûri gılman uyandı

Yedi şah cümlesi Hünkâr'a arka
Tab'olup duyulsun garp ile şarka
Moskof'un mülküne ekelim arpa
Gökte melek yerde insan uyandı

Hak türlü ömürle muammer etsin
Kırklar cem olup da imdada yetsin
Yeter bu kelimeler sözlerin bitsin
Kalemi âcizden destan uyandı

Tebâyı devlet Ankara vilayet
Vatanım Kırşehir sorarsan şayet
Irmak kenarında şirindir gayet
Köyümüzde tüm Tokluman uyandı

Aşk ile bu nutka olmuşam âgâh
Uyandım gafletten hem vallah billâh
İlhamî'nin işin onarsın Allah
Aşkıyla çark dönen devrân uyandı

Extended Summary

In historical research, there are two primary research methodologies. The first is predicated on data gathered through the examination of written official documents. The interpretation of historical events by those who were present at the time of the occurrences leads to the other. For the second research approach, the oral history method is occasionally chosen. When conducting historical research, relying solely on written sources to learn about the past will restrict the ability to see events from the perspectives of those who did not write history. Consequently, it is evident that the oral history technique gives historians the chance to look at historical events from a wider angle. The oral history approach is applied not only by the science of history, but also by many branches of social sciences such as sociology, education, literature, and cinema. In this regard, the oral history method plays a significant role in the advancement of multidisciplinary research.

Additionally, historical realities gleaned from minstrel literature can be used as a study tool in historical studies. Folk poets who used poetry and other literary works to explain and express the events they witnessed should also be used in historical study. Folk poets are living examples of the time period they were a part of. Their epics and poetry, which have persisted to this day, give future generations a new perspective on historical facts found in written sources. As a result, oral history research should make use of these poetry, which serve as a supporting source for classical historiography.

In light of the connections between oral history and folklore, this study aims to evaluate two epics composed by Âşık Said from Kırşehir concerning the following the Montenegro War of 1876. A folk poet's perspective on the repercussions of the war is another goal of this evaluation. The number of studies prepared with the methods and contributions of more than one discipline on the subject of oral history research and minstrel literature relations in both history and literature is quite limited. It is expected that this study will contribute to the gap in the field because it was prepared with the methods and contributions of these two different disciplines.

In addition to the various studies such as theses, articles, papers and independent books previously prepared on the tradition of minstrelsy and Kırşehirli Âşık Said with the oral history method, research and documents related to the Montenegro War were also examined. As a result of the literature review, it was observed that especially the studies dealing with the relationship between folklore research and minstrel literature and oral history were quite insufficient. It was also concluded that the sources related to the life and works of Âşık Said, a folk poet from Kırşehir, were quite limited.

Three pillars form the basis of this investigation. The first is Âşık Said's two epic poems and minstrel literature from Kırşehir. The second is the study of oral history as a branch of history. The third is the Ottoman Empire's political state between 1875 and 1877, which is the focus of Âşık Said's epics, and the conflicts it waged, specifically the Montenegro War. Therefore, a complicated topic of study was picked, and the paper was written to assess the interaction between these three key issues. First, the life, artistic side, and works of Âşık Said; the Ottoman-Russian Wars; the revolts against the Ottomans in the Balkans; the history science methods; and, in this context, previously completed research on the oral history method were evaluated and collated. Two linked historical occurrences were used to analyse the epics narrated by a poet who used the oral history method to create works in the genre of minstrel literature.

At the completion of the investigation, the following results were drawn: In his poetry, Âşık Said creatively addressed the strain that the Montenegro placed on society, demonstrating his awareness of the significant events that occurred in his time. Artists known as minstrels use their own technique to portray the emotional world of people and the impact of social and political events on society. In addition to adding to the recorded official history records, their contributions aid in the transmission of this knowledge from one generation to the next. Their works should not be viewed solely as literary works; instead, interdisciplinary studies should be carried out by analysing them using alternative approaches, such as oral history research, to provide a variety of historical viewpoints.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir. / Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.